

О. О. Захаркін,

к. е. н., доцент, докторант, Сумський державний університет, м. Суми

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА З УРАХУВАННЯМ РІВНЯ ЙОГО РИЗИКОСТІЙКОСТІ

O. Zakharkin,

PhD in Economics, Associate professor, Doctoral Candidate, Sumy State University, Sumy

FORMATION OF THE INNOVATION STRATEGY OF ENTERPRISE TAKING INTO ACCOUNT LEVEL OF ITS RISK TOLERANCE

У статті обґрунтовано необхідність врахування ризиків в процесі управління інноваційним розвитком підприємства та визначено місце оцінки ризикостійкості підприємства в такому управлінні. Розглянуто складові, що формують характеристику ризикостійкості підприємства. Проаналізовано типи розвитку підприємства в контексті реалізації ним інноваційних стратегій при різних рівнях стійкості.

Доведено, що інновації можуть використовуватися як джерело формування доданої вартості лише для підприємств з динамічною ризикостійкістю та орієнтованих на сталий розвиток. Запропоновано матричний підхід, який дозволяє визначити зони ризику, в яких перебуває підприємство при здійсненні інноваційної діяльності, на основі зіставлення показників рівня ризикостійкості та економічної доданої вартості.

Розглянуто варіанти вибору оптимальних видів інноваційних стратегій на визначеному етапі розвитку підприємства відповідно до його економічного стану, що враховує рівень ризикостійкості підприємства та значення показника економічної доданої вартості.

In the article it was substantiated the necessity of the taking into account risks while the administration of the innovation development at the enterprise and the place of the estimation of the risk tolerance while such administration was distinguished. The compounds that form the characteristics of risk tolerance were studied. The ways of development of enterprise during the realization of it's innovation strategies on the different levels of fixity were analyzed.

It was proved that innovations can be used as the source of additional cost formation for the enterprises with the dynamical risk tolerance and oriented for the constant development. It was offered matrix approach, which allows estimation of risk zones, in which enterprise appears while the implementation of innovation activity, on the basis of comparison of the indexes of risk tolerance and economical additional cost.

It was studied the variants of optimum choice of innovation strategies on the definite level of enterprise development according to its economical status, that takes into account the level of risk tolerance of the enterprise and the indication value of economical additional cost.

Ключові слова: ризикостійкість, інноваційні стратегії, додана вартість, економічний стан, зони ризику.
Key words: risk tolerance, innovation strategies, additional cost, economical state, risk zones.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Інноваційний розвиток є визначальним чинником підвищення ефективності функціонування підприємства, його пристосування до потреб ринкового середовища. Проте, як свідчить практика, підприємства не завжди готові переходити на інноваційний шлях розвитку внаслідок недостатності фінансових, матеріальних, інтелектуальних чи інших ресурсів, високих ризиків інноваційної діяльності та інших причин. Тому в процесі управління розвитком підприємства та формування його інноваційної стратегії усі зазначені чинники мають враховуватися, а також використовуватися як основа для вибору оптимального виду інноваційної стратегії, відбору інноваційних проектів та загалом прийняття рішення про доцільність інновацій.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питанням управління інноваційним розвитком підприємства та формування його інноваційної стратегії присвячено чимало праць вітчизняних і зарубіжних науковців, у тому числі М.В. Афанасьєва [1], С.М. Ілляшенка [2], О.А. Лясковської [5], О.В. Раєвнєвої [6] та інших, тоді як дослідження ризикостійкості підприємств у вітчизняній літературі є фрагментарним і неповним. Зокрема даній тематиці присвячені роботи М.В. Карпунцова [3], О.С. Кравченко [4], О.А. Лясковської [5].

ЦІЛІ СТАТТІ

Цілями статті є дослідження теоретичних положень та розробка практичних рекомендацій щодо управлін-

Рис. 1. Парадигма управління інноваційним розвитком підприємства з урахуванням рівня його ризикостійкості

Джерело: складено автором на основі [2; 3; 5].

ня інноваційним розвитком підприємства та формування його інноваційної стратегії, ґрунтуючись на показниках рівня ризикостійкості.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Першочергова увага при розробці інноваційної стратегії приділяється дослідженню внутрішнього середовища підприємства, його ресурсного потенціалу, яким визначаються можливості розширеного відтворення, допустимі обсяги та масштаби інноваційної діяльності, а також прийнятний характер впроваджуваних інновацій — ступінь радикальності можливих змін.

Не менш важливим завданням в процесі управління інноваційним розвитком є аналіз ризиків, що можуть супроводжувати інноваційну діяльність підприємства, та оцінка рівня їх впливу. В економічній літературі існують різні підходи до класифікації даних ризиків та виділення їх складових, проте загальним є їх поділ залежно від джерела виникнення ризику на внутрішні — спричинені факторами внутрішнього середовища підприємства, та зовнішні — виникають під впливом факторів зовнішнього середовища. У свою чергу зовнішні ризики розглядають у розрізі макросередовища — загальні економічні, політичні, соціально-демографічні, екологічні та інші ризики, що існують в державі (регіоні), та ризи-

ки мікросередовища — пов'язані з безпосереднім середовищем функціонування підприємства, його взаємодією з контрагентами — постачальницькі, збутові, конкурентні, споживчі, контактні та інші ризики [2].

Проте сама по собі характеристика ризиків інноваційної діяльності не дає вичерпної інформації для здійснення управління інноваційним розвитком підприємства. Ймовірно можна бути обидві ситуації — коли підприємство зможе залишитися стійким до впливу значних ризиків та коли зазнає суттєвих збитків і при незначних змінах у зовнішньому середовищі. Отже, характеризуючи інноваційний розвиток підприємства, доцільніше говорити про рівень його ризикостійкості, тобто здатність стало функціонувати з урахуванням наявних ресурсів (потенціалу) під впливом різного роду ризиків.

Таким чином, управління інноваційним розвитком підприємства, яке в своїй основі включає розробку інноваційної стратегії, відбір інноваційних проектів та безпосередньо застосування методів та інструментів впливу на інноваційні процеси, повинно базуватися на комплексному врахуванні трьох складових (рис. 1):

— інноваційного потенціалу як критерію достатності ресурсної забезпеченості підприємства для здійснення інновацій, включаючи такі основні складові, як фінансову, матеріальну, кадрову та інші;

— системи ризиків інноваційної діяльності, які враховують фактори внутрішнього та зовнішнього (мікро- та макро-) середовища;

— сформованого рівня ризикостійкості підприємства як його здатності протистояти ризикам інноваційної діяльності, зберігаючи рівноважний стан.

Із названих трьох складових, ризикостійкість підприємства є ключовою категорією, що віддзеркалює взаємозв'язок між інноваційним потенціалом та ри-

Таблиця 1. Типи розвитку підприємства при різних рівнях стійкості

Вид стійкості за характером реакції на зміни	Тип розвитку/функціонування підприємства	
Короткострокова фінансова стійкість	Підтримка функціонування	Звужене відтворення в перспективі
Довгострокова фінансова стійкість		Звужене або просте відтворення
Статична економічна стійкість		Просте відтворення
Динамічна економічна стійкість	Спрямованість на розвиток	Розширене відтворення, інтенсивний розвиток, пасивна реакція на зміни
Сталий розвиток		Розширене відтворення, інноваційний розвиток, очікування змін, стимулювання бажаних змін

Джерело: авторська розробка.

зиками інноваційної діяльності підприємства. Так, здатність підприємства зберігати рівноважний стан в умовах мінливості зовнішнього середовища і внутрішньої вразливості визначається достатністю його ресурсної бази за усіма складовими, а також потенціалом її нарощення. Зокрема, від забезпеченості власними фінансовими ресурсами підприємства, рівня ліквідності, платоспроможності та рентабельності (фінансового потенціалу) залежить фінансова стійкість підприємства. Стійкість ринкової позиції підприємства, ефективність взаємодії із стейкхолдерами (у першу чергу, власниками і споживачами) взаємопов'язана із маркетинговою та комунікаційною складовими інноваційного потенціалу. Аналогічні висновки можна зробити і по іншим складовим інноваційного потенціалу.

З іншого боку, очевидним є взаємозв'язок ризикостійкості із ризиками інноваційної діяльності підприємства. По суті, вони характеризують одне й те ж явище, проте з різних точок зору. Ризик є об'єктивною характеристикою, мірою невизначеності, що характеризує відхилення результату від запланованого рівня, ймовірнісних обсягів втрат (збитку) підприємства. Ризикостійкість розглядається по відношенню до конкретного суб'єкта господарювання і характеризує взаємодію підприємства із системами вищого рівня, факторами внутрішнього і зовнішнього середовища, його здатність зберігати стійкість за наявності та реалізації ризиків.

У залежності від реакції підприємства на зміни в середовищі функціонування можна виокремити наступні види стійкості [5; 7]:

- фінансова стійкість, що характеризується збереженням високих показників ліквідності і платоспроможності підприємства, стійкого фінансового стану;
- статична економічна стійкість — підприємство здатне підтримувати сталі показники своєї діяльності та параметри функціонування в умовах впливу деструктивних факторів; підтримка рівноважного стану без розвитку;
- динамічна економічна стійкість — здатність утримувати динамічну рівновагу, відхилення параметрів функціонування підприємства знаходяться у допустимих межах;
- сталий розвиток — здатність підтримувати оптимальний напрям розвитку підприємства при постійних зовнішніх та внутрішніх впливах.

Пріоритетність підтримки сталого функціонування підприємства чи його спрямованості на розвиток, у тому числі інноваційний, залежно від виду стійкості за характером реакції на зміни і виклики внутрішнього та зовнішнього середовища представимо у таблиці 1.

Із визначенням видом стійкості підприємства взаємопов'язана і стратегія його розвитку, яка може бути спрямована як на подолання кризи, вихід із нестійкого становища — при низьких показниках ризикостійкості, так і на активне впровадження інновацій, забезпечення розвитку підприємства — при високому рівні ризикостійкості, досягненні динамічної стійкості та сталого розвитку. Так, у дослідженні О.С. Кравченко [4] виділено чотири зони ризикостійкості підприємства залежно від значення розрахункового параметру: абсолютна ризикостійка зона, відносна ризикостійка зона, критична зона та кризова зона. Кожній із них протиставляється напрям розвитку підприємства та основні стратегічні дії:

- абсолютна ризикостійкість: дозволяє застосовувати інноваційний напрям розвитку підприємства, характеризується впровадженням

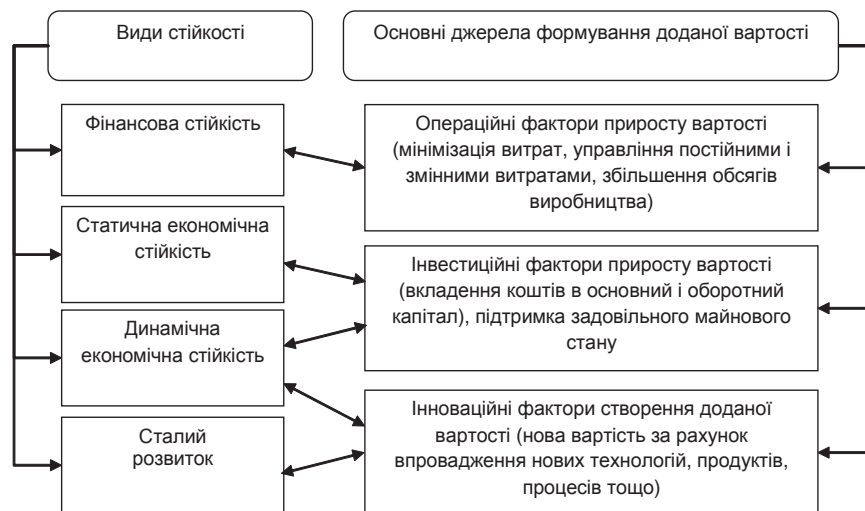

Рис. 2. Співвідношення видів економічної стійкості підприємства і основних джерелам формування доданої вартості

Джерело: авторська розробка.

нововведень у відповідь на зміни середовища з метою збереження стійких позицій;

- відносна ризикостійкість: передбачає ситуаційний (адаптивний) розвиток підприємства, тобто впровадження періодичних непринципових змін у його діяльності для підтримання стійкості до зовнішніх і внутрішніх впливів;

- критична ризикостійкість: вимагає трансформації і оновлення застосовуваної бізнес-моделі з метою підвищення стійкості, напрям розвитку підприємства — стабілізаційний;

- кризова зона ризикостійкості: визначає необхідність застосування антикризових заходів, пошук та використання резервів оптимізації діяльності підприємства.

Слід зазначити, що кожному виду економічної стійкості підприємства можна поставити у відповідність конкретні джерела приросту доданої вартості. Так, для підприємств, що характеризуються короткостроковою чи довгостроковою фінансовою стійкістю, ними виступають операційні чинники — оптимізація витрат, збільшення обсягів виробництва тощо. Для статичної економічної стійкості основним джерелом створення доданої вартості є інвестиції в основний і оборотний капітал, які забезпечують збереження сталих параметрів діяльності підприємства. Інновації можуть використовуватися як джерело формування доданої вартості лише для підприємств з динамічною ризикостійкістю та орієнтованих на сталий розвиток (рис. 2).

У процесі своєї діяльності суб'єкти господарювання не повинні обмежуватися одним типом розвитку і одним видом стратегії. Відповідно до змін середовища функціонування та коливань у рівні ризикостійкості підприємства, динамічна і статична стійкість можуть послідовно замінювати одна одну, а стратегія розвитку підприємства у певні періоди часу може змінюватися від інтенсивного розширеного відтворення до підтримки

Таблиця 2. Матриця економічних станів підприємства за співвідношенням показників рівня ризикостійкості (S) та економічної доданої вартості (EVA)

Значення показника економічної доданої вартості	Рівень ризикостійкості підприємства S			
	Абсолютний (76-100%)	Відносний (51-75%)	Критичний (26-50%)	Кризовий (0-25%)
EVA > 0	A	A	B	C
EVA = 0	A	B	C	D
EVA < 0	B	C	D	D

Джерело: авторська розробка.

сталості досягнутих показників, закріплення позицій.

Описані взаємозв'язки між рівнем ризикостійкості підприємства, видом його економічної стійкості і типом розвитку (функціонування) відображають лише загальні закономірності та не є виключними чи єдино можливими. Іншими словами, наявність низького рівня ризикостійкості підприємства не виключає можливість провадження ним інноваційної діяльності, проте в даному випадку вибір інноваційних проектів повинен бути більш критичним, перевагу доцільно надавати проектам з найнижчим ступенем ризикованості та меншим терміном окупності. Наприклад, впровадження інновацій, що забезпечують формування додатніх значень показника EVA — економічної доданої вартості, що характеризує результативність фінансово-інвестиційної та інноваційної діяльності підприємства, навіть при низьких значеннях показника ризикостійкості дозволяє підприємству знаходитися в зоні нормального чи допустимого ризику.

У свою чергу, від'ємні значення EVA, отримані за результатами реалізації інноваційного проекту, свідчать про погіршення фінансового стану підприємства та зниження ефективності його діяльності, а тому навіть при порівняно високому розрахунковому рівні його ризикостійкості, переводять підприємство в зону незадовільного чи критичного ризику.

Для визначення зони ризику, в якій перебуває підприємство при здійсненні інноваційної діяльності, на основі зіставлення показників рівня ризикостійкості та економічної доданої вартості, сформуємо матрицю економічних станів підприємства (табл. 2), в якій застосуємо наступні умовні позначення:

A — зона нормального економічного стану підприємства — характеризується вищим від середнього рівня ризикостійкості та невід'ємними значеннями EVA;

B — зона допустимого ризику — включає середні показники ризикостійкості при невід'ємному значенні EVA, а також від'ємний показник EVA при абсолютній ризикостійкості;

C — зона незадовільного економічного стану — характеризується середнім рівнем ризикостійкості, але недодатнім значенням EVA, або низькою (кризовою) ризикостійкістю при додатному показнику EVA;

D — зона критичного ризику — нижчі від середнього рівня ризикостійкості при від'ємних значеннях EVA.

У процесі управління інноваційним розвитком підприємства, спрямованим на довгострокову перспективу, формування інноваційної стратегії виступає одним із першочергових етапів. Для кожного підприємства інноваційна стратегія матиме свою специфіку та характерні риси. Проте узагальнено всі види інноваційних стратегій можна класифікувати на наступальні, захисні, імітаційні, поглинаючі (ліцензування), проміжні та розбійницькі. Вибір оптимальних видів інноваційних стратегій на визначеному етапі розвитку підприємства відповідно до його економічного стану, що враховує рівень ризикостійкості підприємства та значення показника економічної доданої вартості (табл. 2), представимо у таблиці 3.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Інноваційна діяльність підприємства є важливою умовою його розвитку, проте успішність реалізації інновацій суттєво залежить від врахування в процесі формування інноваційної стратегії підприємства таких складових, як інноваційний потенціал, ризики інноваційної діяльності та рівень ризикостійкості. Саме типом ризикостійкості підприємства та його економічним станом має визначатися тип обраної інноваційної стратегії та прийматися рішення щодо інновацій. Подальшого розвитку та дослідження потребує розробка пропозицій

Таблиця 3. Вибір виду інноваційної стратегії підприємства відповідно до його економічного стану

Характеристика економічного стану підприємства	Рекомендовані види інноваційної стратегії
Зона нормального економічного стану (A)	- наступальна
Зона допустимого ризику (B)	- помірковано наступальна; - захисна
Зона незадовільного економічного стану (C)	- захисна; - проміжна; - розбійницька
Зона критичного ризику (D)	- поглинаюча (ліцензування); - імітаційна

Джерело: авторська розробка.

щодо порівняння та відбору інноваційних проектів з урахуванням критерію ризикостійкості підприємства.

Література:

1. Афанасьев Н.В. Управление развитием предприятия: монография / Н.В. Афанасьев, В.Д. Рогожин, В.И. Рудыка. — Х.: ИНЖЭК, 2003. — 184 с.
2. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком промислових підприємств: монографія / С.М. Ілляшенко, О.А. Біловодська. — Суми: Університетська книга, 2010. — 281 с.
3. Карпунцов М.В. Ризикостійкість підприємства / М.В. Карпунцов // Актуальні проблеми економіки. — 2008. — № 3. — С. 71—76.
4. Кравченко О.С. Ризикостійкість як передумова ефективного розвитку підприємства: індикатори визначення та методика діагностики / О.С. Кравченко // Вісник ДонНУЕТ (Серія: Економічні науки). — 2013. — № 4 (60). — С. 81—90.
5. Ляскова Е.А. Концептуальні основи управління устійчивістю підприємств: монографія / Е.А. Ляскова // Вісник ЮУрГУ (Серія: Економіка і менеджмент). — 2011. — № 41 (258). — С. 57—68.
6. Раєвнева О.В. Управління розвитком підприємства: методологія, механізми, моделі: монографія / О.В. Раєвнева. — Х.: ИНЖЕК, 2006. — 496 с.
7. Фещур Р.В. Економічна стійкість підприємства — становлення понятійного базису / Р.В. Фещур, Х.С. Баранівська // Проблеми економіки та управління. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". — 2010. — № 684. — С. 284—290.

References:

1. Afanasyev, N. Rogozhin, V. and Rudyka, V. (2003), *Upravleniye razvitiyem predpriyatiya* [Management of development of the enterprise], monograph, INZhEK, Kharkiv, Ukraine.
2. Illiashenko, S. and Bilovodska, O. (2010), *Upravlinnia innovatsiinym rozvytkom promyslovykh pidpryyemstv* [Management of innovation development of industrial enterprises], monograph, Universytetska knyha, Sumy, Ukraine.
3. Karpuntsov, M. (2008), "Risk tolerance of the enterprise", *Actual problems of economics*, vol. 3, pp. 71—76.
4. Kravchenko, O. (2013), "Risk tolerance as a prerequisite for the effective development of the company: indicators and methods of diagnostics", *Visnyk DonNUET (Seriya: Ekonomichni nauky)*, no. 4 (60), pp. 81—90.
5. Lyaskovskaya, E. (2011), "Conceptual frameworks of management of sustainability of enterprises when implementing innovative strategies", *Vestnik YUUrGU (Seriya: Ekonomika i menedzhment)*, no. 41 (258), pp. 57—68.
6. Raievnieva, O. (2006), *Upravlinnia rozvytkom pidpryyemstva: metodolohiia, mekhanizmy, modeli* [Management of development of the enterprise: methodology, mechanisms, models], monograph, INZhEK, Kharkiv, Ukraine.
7. Feshchur, R. and Baranivska, Kh. (2010), "The economic stability of the enterprise — the formation of the conceptual basis", *Problemy ekonomiky ta upravlinnya. Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika"*, no. 684, pp. 284—290.

Стаття надійшла до редакції 20.07.2015 р.